

Var Maurus eller Maura Nærøy kirkes dedikasjonshelgen?

Og litt om Maurus-legendens utvikling

AUDUN DYBDAHL

This article argues that St. Maurus was the patron saint of Nærøy county church. The development of the legend and spread of the cult of St. Maurus is discussed, as well as the relationship between the saints' sagas of Benedict and Maurus.

Ikke så sjelden må en historiker innse at det knapt er mulig å finne frem til den absolutte sannhet, man må nøye seg med grader av sannsynlighet. I volum 12 av *Collegium Medievale* publiserte jeg en artikkel om noen fylkes- og lagtingssegl i høy-middelalderen.¹ Spesielle problemer knytter seg til et segl fra "indri halfuu. Naumadals fylkis" som henger under bymenns og bønders hyllingsbrev til Håkon Magnusson fra 1344.² Litt uventet er det å finne to segl fra Namdalen her, all den stund diplommet heller ikke opprinnelig kan ha hatt et betydelig antall. Seglet som representerer Øvre Halva i Namdalen (et navn som senere er blitt til Overhalla) har en romansk kirke med skip og kor som motiv. Det må være Ranem kirke i nevnte Overhalla man har hatt i tankene. I likhet med fylkeskirkene i det historiske Trøndelag var denne kirken bygd av stein.³ Det kan se ut til at det analogt med forholdene i Trøndelag også var to halvfylkeskirker i Nordmørefylket og Naumdølafylket.⁴ I Nordmøre peker Tingvoll og Viklem seg ut som de mest aktuelle kandidater,⁵ i Namdalen Nærøy og Ranem.

¹ Dybdahl 1999b: 37–56.

² DN I nr. 290. Også trykt i *Norske middelalderdokumenter* som nr. 85.

³ Dybdahl 1997. Det heter i Frostatingslovens kristendomsbolk II, 7: "Bøndene skal lata alle menn i fylket byggja fylkeskyrkje og ha det gjort på tolv månader, eller bøta femten merker til biskopen om ho er av tre. Men om folk vil byggja kyrkje av stein, då skal dei rå som vil det beste og som er klokast, om det er somme som ikkje vil og det er usemje om det". *Frostatingslova*, omsatt av J.R. Hagland og J. Sandnes: 19.

⁴ Sandnes 1965: 224, jf. Sandnes 1969.

⁵ Dybdahl 2006: 91.

Fig. 1. Nærøy kirke er rammet av brann flere ganger. Etter den siste brannen i 1847 ble den stående som ruin i lang tid før restaureringen begynte i forrige århundre. Kirken er totalt ca. 28 m lang.

Selv om kildematerialet er spinkelt, er det grunn til å anta at det i høymiddelalderen var en sammenheng mellom en fylkes- eller halvfylkeskirkes dedikasjon og den administrative og judisielle enhetens segl.⁶ Det er videre grunn til å anta at vedkommende helgen fungerte som skytshelgen for befolkningen i området.

Seglet for den “nedre” eller rettere “ytre” delen av Namdalen har i sin midte en person som står under en baldakin. Denne helgenen, for en helgen må det jo være, holder ett eller annet opp mot brystet, men det er vanskelig å se hva det skal forestille. Figuren ser ut til å ha en kjortel som rekker til nedre del av leggen. Lengden på kjortelen tilsier helt klart at det dreier seg om en mann, da kjortellengden er et kjønnsindikerende element.⁷ Vi ser f. eks. at ordensstifteren Birgitta ga detaljerte instruksjoner for lengdeforskjellen mellom kjortler som skulle bæres av munk og nonner.⁸ Vi kan dessuten merke oss at figurens hår er skåret over skuldrene, nok et indisium på at det dreier seg

⁶ Dybdahl 1999b: 42,43. Jf. Wallem 1928.

⁷ Takk til Erla Hohler og Marianne Vedeler ved UiO som med et noe forskjellig utgangspunkt har overbevist meg om at den avbildede figuren er en mann. Jf. Vedeler 2007: 186ff.: Tolkning av kjønnsmarkører og sosial differensiering i plaggene.

⁸ Epost til meg fra Marianne Vedeler 16.11.2010.

Fig. 2. Gerhard Schönings tegning av seglet som ble brukt av representanter for Ytre Namdal 1344.

om en mannsperson. Ut fra en totalvurdering kan det derfor ikke være særlig tvil om at det er en mannlig helgen som er avbildet på seglet til Ytre Namdalen.

Motivet i midten står imidlertid i kontrast til seglets legende som trolig skal leses som følger: S[IGILLUM] UNI[VERSITATIS] EC[CLESIAE] S[ANCT]E MAURE DE NUMDAL. Litt fritt kan det oversettes som “Seglet til allmuen [som sogner] til den hellige Mauras kirke i Namdal”. Genitivendelsen *e* i navnet Maura indikerer at det er tale om kvinnenavnet Maura. Hvis det dreide seg om mansnavnet Maurus, skulle endelsen ha vært *i*. Spørsmålet blir da om det er helgenskikkelsen som er feil fremstilt eller om det er legenden som er feil stukket. I svaret på

dette spørsmålet ligger også nøkkelen til svaret på om Nærøy kirke var dedisert til en kvinnelig helgen Maura eller en mannlig helgen Maurus.

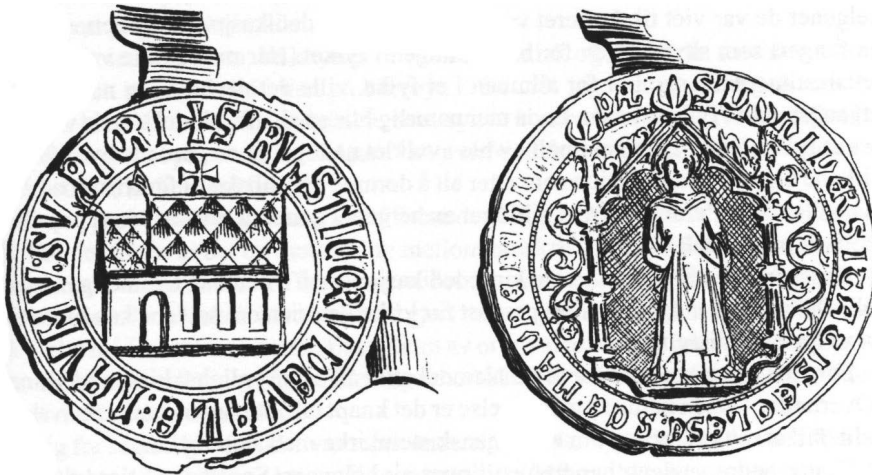

Fig. 3. Tegninger i Riksarkivet av seglene fra Øvre og Ytre Namdal 1344.

Fig.4. Riksarkivets foto av seglet fra Ytre Namdal 1344.

Maura og Maurus i det eldste legendematerialet

Det er ingen tvil om at Maura er den minst kjente av de to mest aktuelle kandidater på henholdsvis sverd- og spinnesiden. En helgen med navnet Maura er ikke en gang nevnt i *Oxford Dictionary of Saints*.⁹ Går vi imidlertid til *Vollständiges Heiligen-Lexikon*, vil vi der finne ikke mindre enn sju ulike helgener som har båret navnet Maura. De fordeles seg over et stort geografisk område, men i vår sammenheng virker den skotske helgenen Maura mest interessant. Hun virket sammen med *Baya* på Cumbrae-øyene i Firth of Clyde.¹⁰ Officiet knyttet til Bayas festdag er nedtegnet i *Breviarium Aberdonense*. Det fortelles her at den hellige Baya bodde på Cumbria, hvor hun ofte fikk besøk av Maura som kom dit for å føre åndelige samtaler med henne. Innholdet i disse samtalerne formidlet Maura så videre til sine "medjomfruer". Da de plaget sine spede kroppar med streng askese, ble

Maura syk og døde på et sted som ble kalt Kilmauauris. Et forhold som kan tale for at den skotske Maura var Nærøy kirkes dedikasjonshelgen, er det faktum at bispedømmet "Sodor and Man" var underlagt erkebiskopen i Nidaros helt frem til 1472, da erkesetet St. Andrew ble opprettet.¹¹

Det er heller ingen mangel på mannlige helgener med navnet Maurus, men også i dette tilfellet er det én kandidat som peker seg ut, nemlig munken Maurus som er

⁹ Farmer 1997.

¹⁰ Dybdahl 1999b: 44.

¹¹ Man lå da under England som en følge av skismaet i 1378. Skottene holdt fast ved paven i Avignon, mens engelskmennene sluttet seg til paven i Roma.

nært knyttet til ordensstifteren Benedikt som hans første disippel.¹² Legendene om Maurus gir oss et svært interessant innblikk i hvordan en helgenlegende kunne bygges opp i utgangspunktet og hvordan den kunne utvikle seg over tid, ikke minst takket være fremtredende geistliges lettvinne omgang med historiske sannheter.

Nest etter Benedikt selv og hans søster Scholastica var det ingen benediktinere som ble æret så høyt som Maurus. Opphavet til kulten må søkes i pave Gregor Is berømte bok *De vita et miraculis venerabilis Benedicti*. Gregor forteller her at da Benedikt hadde etablert de første klostre i Subiaco (en liten by i nærheten av Roma), fikk han et ry som gjorde at han tiltrakk seg disipler. Romerske adelsmenn sendte sine sønner til Benedikt for at han skulle gi dem den nødvendige innføring i klosterlivet. Den første vi kjenner navnet på er Maurus, en annen er Placidus, som beskrives som svært ung.

Gjennom en pedagogisk tilnærming som går over flere kapitler får vi ikke bare et inntrykk av hvordan Maurus modnes, vi får også en forståelse av hvilke verdier i klosterlivet Benedikt la vekt på. Gjennom tre legender kan vi følge Maurus fra å være tilskuer til Benedikts kraft til å bli hans aktive medhjelper. Den første fortellingen handler om en munk som hadde for vane å vandre omkring når de andre munkene var samlet til stille meditasjon.¹³ Benedikt tok med seg Maurus og reiste til klosteret der munken befant seg. Benedikt kunne se at det var en liten sort gutt som dro munken omkring, noe ingen av de andre kunne se, heller ikke Maurus. Benedikt sa da at de skulle be til Gud slik at også Maurus skulle se demonen. Etter to dagers bønn ble demonen synlig for Maurus, men ikke for den lokale abbeden. Vi får her en hentydning til at Maurus med tiden skulle etterfølge Benedikt.

I den andre mirakelfortellingen får vi høre om en ung novise som hadde mistet en sigd i vannet da han fjernet kratt.¹⁴ Gutten løp skyldtyngt til Maurus og fortalte det som hadde skjedd. Maurus rapporterte hendelsen til Benedikt, som på mirakuløst vis hentet sigden ut av vannet. Her fremstår Maurus som en slags assistent til Benedikt uten at han selv utfører noe bemerkelsesverdig.

Det gjør han imidlertid i den tredje og siste fortellingen, som vel er det mest kjente mirakel i Gregors fremstilling om Benedikt.¹⁵ Nå var det den unge Placidus som hadde falt ut i en innsjø da han skulle hente vann. Til tross for at Benedikt var et godt stykke unna, oppfattet han straks at Placidus var i livsfare og beordret Maurus til å

¹² Min generelle fremstilling om Benedikt og Maurus bygger for en stor del på Wickstrom 2008: 11–56.

¹³ Wickstrom 2008: 12–13.

¹⁴ Wickstrom 2008: 13.

¹⁵ Wickstrom 2008: 13–14.

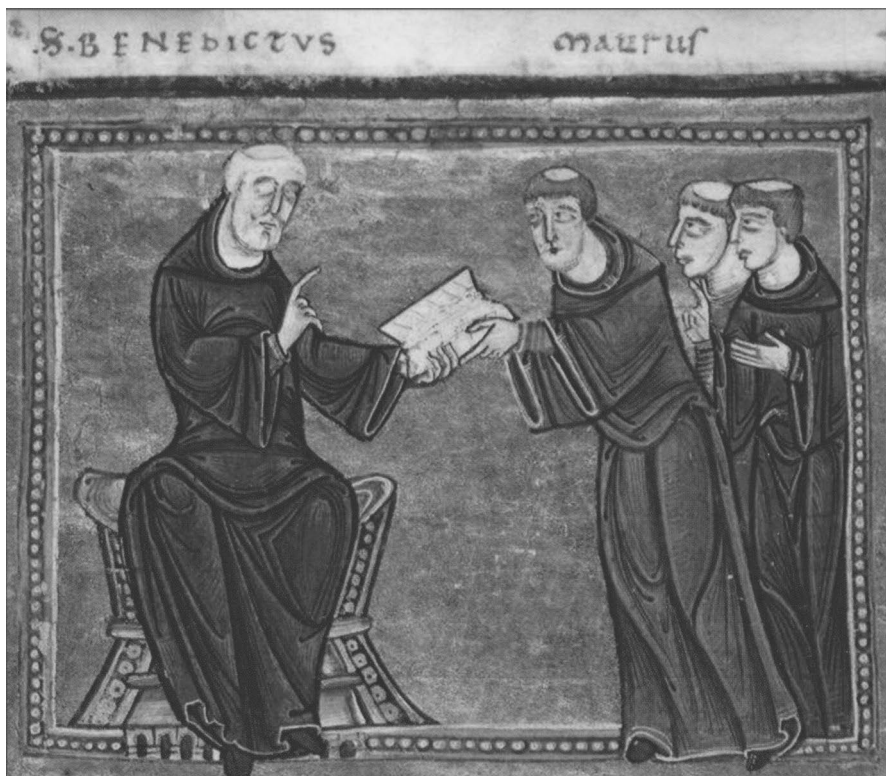

Fig. 5. Denne illustrasjonen fra høymiddelalderen viser Benedikt som overleverer sin *Regula* til Maurus. Her gjengitt etter omslaget til Wickstrom 2008.

hjelpe ham. Maurus responderte raskt; han løp ut på vannet, trakk Placidus opp etter håret og brakte ham i sikkerhet uten å tenke på at noe uvanlig hadde skjedd. Gregor sier at å kunne gå på vannet var en ferdighet ingen hadde hørt om siden apostelen Peters dager. Fortellingen er også en allegori om fullstendig lydighet, en av de høyeste dyder ifølge Benedikts regler for klosterlivet (*Regula monasteriorum*). Siste gang Maurus nevnes hos Gregor er da han fikk påpakning av Benedikt fordi han gledet seg over at en ond prest hadde avgått ved døden.

Maurus i abbed Odos versjon

Kunnskapen om Maurus ble spredt utover i Europa gjennom et økende antall klostre som på 700-tallet adopterte Benedikts *Regula*. Den eldste skriftlige kilde som forteller om en Maurus-kult i Frankrike, stammer fra tiden omkring 800. I første halvpart av 800-tallet ble Glanfeuil, et kloster fra merovingertiden som på denne tiden ble gjenoppbygd av familien Rorigo, et senter for Maurus-kulten. Til Rorigo-familien hørte også abbeden Odo, som på 860-tallet forfattet en liten bok om Maurus og de mirakler han hadde utvirket.¹⁶ Her skriver Odo at da han i 863 flyktet fra herjende vikinger, møtte han en gruppe pilegrimer som var på hjemreise fra Roma. En av dem hevdet at han på sine reiser hadde fått hånd om flere små skriftstykker som omhandlet *Livene* til Benedikt og fem av hans disipler, hvorav Maurus var den ene. Odo kjøpte kildeskriftene for en betydelig pengesum, men fant at det heftet store svakheter ved materialet både når det gjaldt stil og ortografi. I løpet av en tre ukers tid "korrigerte" Odo *Vita Mauri*, slik at mirakelberetnelsene lettere kunne forstås i samtiden. Det kan ikke være særlig tvil om at Odo gjorde seg skyldig i grove falsknerier. Ikke desto mindre ble hans beretning om Maurus en stor suksess som gjorde at helgenen ble kjent og populær i store deler av Europa.

I Odos versjon, som han hevdet hadde blitt skrevet ned av Benedikts disippel Faustus, blir det ikke nevnt at Benedikt forlot Subiaco for å etablere et kloster på Monte Cassino. Han unnlater i det hele tatt å navngi Benedikts første klosterstiftelse. Leseren får dermed et inntrykk av at Maurus hadde tilbrakt sine første år i kloster på Monte Cassino.¹⁷ Gjennom "ghostwriteren" Faustus begynner Odo så på en egen fortelling om Maurus' senere karriere. Faustus fulgte Maurus til Frankrike (se nedenfor), men etter Maurus' død vendte han i følge beretningen tilbake til Monte Cassino, hvor han skrev ned den sannferdige beretningen om Maurus' liv og levnet.

For den egentlige forfatteren, Odo, gjaldt det å bygge opp Maurus' *imago* gjennom mirakuløse hendelser. En gang Maurus og munkene var på vei hjem fra markene, møtte de en døv og lam gutt. Foreldrene ba Maurus om å helbrede gutten, men han unnslo seg i første omgang. Presset av foreldrene og munkene, som mente at han var merittert nok til å utføre mirakler, gikk han likevel til verket. Maurus ba om at troen til de første disiplene måtte vise seg ved gjennomføringen av miraklet. Han berørte guttens nakke med sin stola og ba om Treenighetens og Benedikts hjelp. Den lamme

¹⁶ *Odo Glannafoliensis, S. Mauri vita et miraculi* i Bibliothèque nationale de France. Ms latin 3. fols. 393r–407r er oversatt til engelsk i Wickstrom 2008: 59–100. Her er også en oversettelse av Odos mirakelsamling.

¹⁷ Wickstrom 2008: 39.

gutten stod øyeblikkelig opp på sterke føtter. Maurus var i ferd med å bli en helgen i egen kraft, likevel var han fortsatt underordnet Benedikt.

Benedikt verdsatte Maurus så høyt at han utpekte ham til sin etterfølger. En dag kom det imidlertid en delegasjon fra biskopen av Le Mans i Frankrike og ba om at det måtte komme munkar fra Monte Cassino for å etablere et nytt kloster her. Maurus ble leder for en liten gruppe som tok ut på den farefulle ferden over Alpene. Gud selv pekte ut Glanfeuil ved Loire (Maine-et-Loire) som stedet der den nye institusjonen skulle plasseres. Her ble det reist et betydelig kloster hvor Maurus presiderte over 140 munkar i mer enn førti år før han døde i en alder av 72 år 15. januar 583.¹⁸ Det var altså tale om det samme klosteret som Odo var satt til å lede 300 år senere.

Odos bok om Maurus må ses i lys av den historiske kontekst. Da boken ble skrevet, var det to klostre i nærheten av Glanfeuil som hadde vunnet både prestisje og velstand som kultsentre for fremtredende helgener knyttet til benediktinerordenen. Abbediet Fleury hevdet å ha levningene av selveste Benedikt, de var ført dit fra Monte Cassino. Ikke nok med det, på begynnelsen av 800-tallet ble det bygd opp en kult knyttet til Benedikts søster, Scholastica, i Le Mans. Klosteret her hevdet å være i besittelse av hennes relikvier. Det var nok ingen tilfeldighet at det vokste frem tre abbedier i nærheten av hverandre i Frankrike som hver for seg hevdet at de hadde primære relikvier av benediktinernes mest fremtredende helgener. Dette ble underbygd av omfattende hagiografiske fremstillinger. Samtidig var Benedikts Regel i ferd med å vinne innpass i vestre del av Frankrike.

Odo skrev også en liten bok om mirakler knyttet til Maurus. Her heter det at abbeden Gauzlinus foretok en translasjon av Maurus' ben til et nyere og mer elegant skrin. I dette skrinet ble det også gitt plass til relikvier av apostelen Peter og diakonen Stefan. Dette skrinet ble med på ferden da Odo og hans munkar grunnet stadige vikingangrep ble tvunget til å flykte til abbediet Saint Pierre des Fossés i 868. Klosteret ble rededisert til St. Maurus. Odo ble også abbed i dette klosteret, som hadde nære bånd til det karolingiske hoffet.

Forbindelsen mellom Glanfeuil og Monte Cassino på 1100- og 1200-tallet

På 1000-tallet begynte klosteret Glanfeuil å komme seg på fote igjen og ønsket å kutte båndene til abbediet Fossés, som nektet å returnere relikviene av Maurus.¹⁹

¹⁸ Wickstrom 2008: 18.

I 1096 besøkte pave Urban II Glanfeuil og løste det fra all lokal autoritet ved at lederen fikk tittelen kardinalabbed. Pave Calixtus II var til stede da den nye klosterkirken ble innviet i 1119. Nå hadde man funnet ben av to av munkene som hadde fulgt med Maurus fra Monte Cassino; disse ble implantert i bygningen. Kort etter krevde biskopen av Angers at klosteret skulle underordne seg hans herredømme. Nå søkte abbed Drogo kontakt med sin kollega Seniorectus i Monte Cassino. Den sistnevnte kunne fortelle at gamle dokumenter som stammet fra pave Hadrian IV, Karl den store og senere paver slo fast at det eksisterte sterke formelle og legale bånd mellom Monte Cassino og Glanfeuil. Abbeden i Glanfeuil skulle besøke Monte Cassino hvert femte år. Dukket det opp problemer knyttet til klosterlivet i Frankrike, skulle de løses av prioren i Monte Cassino og abbeden i Glanfeuil. Dokumentene det ble vist til var rene forfalskninger, utført av ledelsen i Monte Cassino. Mest aktiv her var nok Peter diakonen, som både hadde et sterkt ønske om å fremme Monte Cassinos autoritet og svekke cisterciensernes innflytelse over det franske klostervesen. Bernhard av Clairvaux, som fikk så stor betydning for cistercienserordenen, stod på høyden av sin karriere i 1130-årene.

I sin krønike om Monte Cassino knyttet Peter diakonen Maurus tett opp til benediktinernes moderkloster. Ved flere anledninger skulle Maurus ha hjulpet klosteret mot ytre fiender. Han diktet også opp noen legender om Placidus som han knyttet til Monte Cassino. Når hengivenheten til Maurus ble så sterk senere i middelalderen, skyldtes det ikke minst Peters gjenforening av Benedikt og Maurus. Mot slutten av middelalderen spredte kulten til Maurus og i økende grad Placidus seg gjennom Europa, men det ble ikke skrevet flere legender om de to disiplene.

Legenda aurea og Maurus-legendene i norrøn språkdrakt

Nest etter Bibelen ble Jacob de Voragines *Legenda aurea* (Den gyldne legende) den mest populære bok i middelalderen. I dette verket ønsket Jacobus å samle det en dominikaner trengte av stoff om helgener og kirkens høytider når han dro omkring som forkynner.²⁰ I likhet med hva som var vanlig praksis i samtiden, foretok Jacobus en kompilasjon av mange forskjellige kilder som ble støpt sammen til en enhetlig fremstilling. Når det gjelder hans fremstilling av hendelser knyttet til Benedikt og Maurus, bygger han på Gregor I. Maurus' navn nevnes ikke i forbindelse med sigd-

¹⁹ For det følgende, se Wickstrom 2008: 29–34.

²⁰ Anne Katrine Frihagen og Bjørg Tosteruds forord til til Jacobus de Voragine 2008: 16.

underet, men fortellingen om da Maurus reddet Placidus fra drukningsdøden er utførlig behandlet.²¹

Også i Norge fikk legendelitteraturen etter hvert et betydelig omfang, de eldste bevarte legender i norsk språkdrakt er fra ca. 1150. Vi vet ikke hvor tidlig det ble utarbeidet oversettelser av legendene om Benedikt, men på bakgrunn av benediktinerordenens etableringer her til lands fra begynnelsen av 1100-tallet, skjedde det trolig relativt tidlig. At det eksisterte en egen saga om Benedikt på norrønt, vitner bl.a. et islandsk manuskript som ble ført i pennen mot slutten av 1300-tallet.²² I sin kildeutgave av *Heilagra manna søgur* har Unger tatt med både “sogu ens helga Benedicti abota” og noen norrøne tekster som går mer direkte tilbake på pave Gregors *Dialoger*. Else Mundal har oversatt de 40 kapitlene i “Soga om Benedikt” til moderne norsk.²³ Her blir det i kapitlene 6 og 9 fortalt om Maurus og Placidus, men episoden da Maurus reddet Placidus fra drukning er det siste vi hører om disse to. Denne legendesamlingen har jo Benedikt som hovedperson.

Det omtalte manuskriptet med Benedikts saga rommer en rekke helgenvitaer, blant disse finner vi også en særskilt saga om Maurus. Skildringen av hans liv og meritter er temmelig omfattende, da den opptar 16 sider i Ungers trykte utgave.²⁴ Selv om det er umulig å sette opp et *stemma*, er det tydelig at denne relativt sene norrøne versjonen har sitt opphav i abbed Odos verk fra andre halvpart av 800-tallet.

Den største forskjellen ligger i det faktum at den foreliggende norrøne varianten starter med at Maurus, sønn av Euticius og Julia, ble satt i lære hos abbed Benedikt. Odos opphavsfortelling om hvordan Maurus’ vita har kommet i stand, er ikke tatt med. Det er heller ikke de kapitlene i Odos fremstilling som bygger på Gregors skildring av det som hendte Maurus i Subiaco. Det vil si at kapitlene 1–7 og 9–14 i den opprinnelige versjon er utelatt. Grunnen kan være at man har innsett at fremstillingen her ikke lot seg forene med det Gregor hadde skrevet. Dessuten ble det jo fortalt om Maurus’ mirakler i Benedikts saga i det samme manuskript.

For øvrig følger den norrøne versjonen sitt latinske utgangspunkt nokså tett gjennom kapitlene 15–68 når det gjelder begivenheter og mirakler.²⁵ Den norrøne teksten er likevel ikke på noen måte en ren oversettelse av den opprinnelige versjon. Utelatt er likevel alle hentydninger til fortellingens jeg-person, Faustus, som sier at han etter Maurus’ død returnerte til Monte Cassino.

²¹ *Legenda aurea* i Frihagen og Tosteruds oversettelse: 171.

²² Unger 1877: 158–179.

²³ Mundal 1995: 129–155.

²⁴ Unger 1877: 659–675.

²⁵ Wickstrom 2008: 71–99 og Unger 1877: 659–675. Manuskriptet er Holm Perg. 2 fol.

Går vi til breviariet for Nidaros-provinsen, som ble trykt i 1519, finner vi der at abbed Maurus' festdag ble feiret på dødsdagen den 15. januar (det stemmer altså med dødsdagen hos Odo).²⁶ Den liturgiske feiringen omfattet *tres lectiones* og *nocturnae*, noe som vitner om en relativt lav festgrad. Maurus er i alle fall med i Nidaros-provinsens liturgi i motsetning til Maura. *Ordo Nidrosiensis Ecclesiae* fra begynnelsen av 1200-tallet viser at Maurus ble feiret som *festum chori* i hele provinsen allerede den gang.²⁷

Hva kan navnematerialet fortelle om en Maurus-kult i Namdalen?

Det er ingen tvil om at de mest populære helgener også manifesterte seg gjennom navneskikken. Dette er en utvikling vi kan følge over tid gjennom diplommaterialet helt fra høymiddelalderen av.²⁸ Det er likevel først mot slutten av middelalderen og i tidlig nytid vi har tilgang til en større datamengde i form av bevarte skattelister og lignende. Svakheten med dette materialet er at det for en stor del er mansnavn vi støter på. Kvinner nevnes vanligvis bare når de ikke har en mann i live og blir da ofte betegnet med det anonyme "enke".

Ikke bare hadde helgenskaren en mer generell påvirkning på navneskikken, i enkelte tilfeller kan også forekomsten av spesielle personnavn være med på å sannsynliggjøre at en kirke har vært dedisert til en spesiell helgen. Det kan i alle fall påvises at en kirkes dedikasjonshelgen er blitt oppkalt i lokalmiljøet. Slike sammenhenger kan enklest påvises der helgennavnet har vært relativt uvanlig som f. eks. Edmund, Columba eller for den del, Maurus. I skattemanntallet for Trøndelag ca. 1520 nevnes f. eks. bare en eneste person med navnet Jetmund, typisk nok bodde han på nabogården til Vang kirke i Oppdal som var dedisert til den engelske helgenkonge St. Edmund.²⁹

I forbindelse med en undersøkelse av navneskikken i Trøndelagsregionen, gikk jeg bl.a. gjennom alle personnavn i den såkalte skipsskatten fra 1557–59. Jeg fant da at det bodde en "Moriis" på Våg i Nærøy og en "Mores" på Hornes i Flatanger, navn som ellers ikke forekommer i det omfattende materialet.³⁰ Etter min mening må det tolkes som en indikasjon på at Nærøy kirke har vært viet til den omtalte Maurus.

²⁶ *Breviarium Nidrosiense*.

²⁷ Gjerløw (ed.) 1968: 303.

²⁸ Dybdahl 2008.

²⁹ Dybdahl 2008: 133.

³⁰ Dybdahl 2008: 134.

Konklusjon

Nærøy kirke er bygd av stein og fungerte trolig som fylkeskirke fra starten av. Den ble bygd på en lokalitet med lange tradisjoner som religiøst og verdslig senter. Det er vanskelig å gi kirkebygget en eksakt datering, men bygningsarkeologi og stillhistoriske trekk kan hjelpe et stykke på vei. Koret, som ble bygd først, stod i følge Jan Brendalsmo trolig ferdig ved midten av 1100-tallet eller litt før.³¹ Denne bygningsdelen har store likhetstrekk med korene på andre fylkeskirker som Ranem, Sakshaug og Værnes. Brendalsmo antar at skipet og nedre del av tårnfoten kan være ferdigstilt frem mot ca. 1160. Øvre del av tårnet kan være murt opp på 1170-tallet. I denne sammenheng er det verdt å merke seg at benediktinerordenen var etablert i Trøndelag en god stund før det måtte skaffes til veie en relikvie til alteret i fylkeskirken på Nærøy.

Kirken ble bygd på en øy i et distrikt hvor fiske var en svært viktig næringsvei. Mange som bodde på den værharde Namdalskysten havnet i en våt grav. Rent logisk skulle man tro at en helgen som ifølge en velkjent legende hadde gått på vannet og reddet en gutt fra drukningsdøden, ville være en nær sagt ideell skytshelgen for folk i Ytter-Namdalen. Hvordan en relikvie av St. Maurus kan ha funnet veien til Nærøy er ikke godt å vite, men om så skjedde, er det grunn til å anta tro at biskopen i Nidaros har hatt et ord med i laget.

Seglet som i 1344 ble benyttet av representanter for det ytre fylket i Namdalen, har altså en innebygget motsetning. Ut fra klesdrakt og hår må figuren i midten forestille en mann, mens legenden rundt kanten indikerer en kvinnelig helgen Maura. Sannsynligvis har gravøren stukket en *e* i stedet for en *i* i genitiv-endelsen av navnet. Flere forhold taler for at Maurus var Nærøy kirkes dedikasjonshelgen. For det første er det mye som tyder på at fylkeskirkenes dedikasjonshelgener hørte hjemme i helgeneliten;³² Maurus var en langt mer betydelig og kjent helgen enn Maura. Dertil kommer at former av Maurus forekommer som mannsnavn i Ytter-Namdalen i senmiddelalderen og tidlig nytid.

Konklusjonen må altså bli at Nærøy kirkes dedikasjonshelgen på begynnelsen av 1300-tallet sannsynligvis var den lydige benediktinermunken Maurus slik vi kjenner ham fra Gregor Is legender. Hadde det dreid seg om Odos versjon av helgenlegenden, ville figuren på seglet fremstått som en abbed i fulle pontifikalier.

³¹ Brendalsmo 2001: 458.

³² Stein kirke på Byneset hadde f. eks. Mikael, Sakshaug og Alstahaug Peter, mens Haug var dedisert til Andreas. Den sistnevnte var også avbildet på fylkesseglet til Gauldølafylket. Dybdahl 1999a: 139f. og Dybdahl 1999b: 40f.

Nærøy kirke hadde etter alt å dømme en temmelig unik dedikasjonshelgen. I litteraturen har jeg ikke støtt på andre kirker som har vært dedisert til Maurus verken i Norge eller Norden for øvrig.

Bibliografi

- Berg, Arne og Egil Sinding-Larsen. 1968. *Tegninger samlet eller utført av Gerhard Schøning i forbindelse med hans reiser i 1770-årene og hans arbeider med norsk historie og topografi*. Oslo.
- Brendalsmo, A. Jan. 2001. *Kirkebygg og kirkebyggere. Byggherrer i Trøndelag ca. 1000–1600*. Dr.avhandling, Universitetet i Tromsø.
- Breviaria ad vsum ritumque sacrosancte Nidrosiensis ecclesie*. 1519. utg. ved Erik Valkendorf. Paris.
- Diplomatarium Norvegicum*. (DN) 1849–. Christiania/Oslo.
- Dybdahl, Audun. 1997. "Fylker og skipreider i Trøndelag." *Historisk tidsskrift* 76, 211–248.
- . 1999a. *Helgener i tiden. I: Vitnesbyrd om helgenkult i Trøndelag. II: To utenlandske kalendarier brukt i Trøndelag*. Trondheim.
- . 1999b. "Noen fylkes- og lagtingssegl fra høymiddelalderen." *Collegium Medievale* 12, 37–56.
- . 2006. "Hvem bygde Tingvoll kirke?" I Morten Stige og Terje Spurkland (red.), *Tingvoll kyrkje. Gåta Gunnar gjorde*. Trondheim, 73–94.
- . 2008. "Navneskikken i Trøndelagsregionen i senmiddelalderen. Personnavnforrådet i lys av helgenkulten." *Maal og Minne*, nr. 2, 111–141.
- Farmer, David. 1997. *The Oxford Dictionary of Saints*. Oxford.
- Frostatingslova*. 1994. Omsett av Jan Ragnar Hagland og Jørn Sandnes. Oslo: Samlaget.
- Gjerløw, Lilli (ed.). 1968. *Ordo Nidrosiensis Ecclesiae. Libri Liturgici Provinciae Nidrosiensis Medii Aevi, II*. Oslo.
- Jacobus de Voragine. 2008. *Legenda aurea. Helgenlegender fra middelalderen i utvalg*. Oversatt av Anne Katrine Frihagen og Bjørg Tosterud. Oslo.
- Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid* (KLNLM). Oslo 1956–1978.
- Mundal, Else. 1995. *Legender frå mellomalderen. Soger om heilage kvinner og menn*. Omsett frå norrønt av Else Mundal. Oslo.
- Norske middelalderdokumenter*. 1973. Ved Sverre Bagge et al. Oslo.

- Sandnes, Jørn. 1965. *Namdalens historie til år 1600*. Namsos.
- . 1969. “Fylkeskirkene i Trøndelag i middelalderen.” *Årbok for Trøndelag* 3, 116–136.
- Unger, C.R. (utg.). 1877. *Heilagra manna søgur*. Christiania.
- Vedeler, Marianne. 2007. *Klær og formspråk i norsk middelalder*. Doktoravhandling. Universitetet i Oslo.
- Vollständiges Heiligen-Lexikon*. 1975 [oppr. 1858–1882]. Utg. Johann Evangelist Stadler et al. 5 bd. Hildesheim.
- Wallem, Fredrik B. 1928. “Sigiller og skytspatroner.” *Det kongelige Norske Videnskabers Selskabs Forhandlinger* 1, 65–66.
- Wickstrom, John B. 2008 (overs.). *The life and miracles of Saint Maurus, disciple of Benedict, apostle to France*. Cistercian studies series, 223. Trappist, Kentucky.

Summary

In 1344 delegates from the county of *Outer Namdalen* fixed their wax seal to a letter of tribute (*hyllingsbrev*). The seal shows a bare-legged person with rather short hair. The legend around the edge says that the seal belongs to the congregation of St. Maura's church. There is obvious a contradiction between the figure and the legend. The urgent question is whether a male saint named Maurus or a female saint named Maura was the patron saint of the Nærøy county church. All indications put together, it seems most likely that Maurus was the patron saint, especially because tax lists show that this rare name was used in this area in the 16th century. The article also gives a brief summary of the development of St. Maurus' legend.

Audun Dybdahl f. 1944, dr. philos., professor i middelalderhistorie ved Institutt for historie og klassiske fag, NTNU, Trondheim. Dybdahl har skrevet et tyvetalls bøker og en lang rekke artikler. De fleste arbeider har emner fra historie eller etnologi. Han har fått Universitetsforlagets pris for årets tidsskriftartikkel i 2010 med tittelen “Klima og demografiske kriser i Norge i middelalder og tidlig nytid” (Historisk tidskrift: 183–222). I de senere år har han arbeidet en del med helgenkult, og har i 2011 gitt ut boken *Primstaven i lys av helgenkulten* på Tapir Akademisk Forlag.